

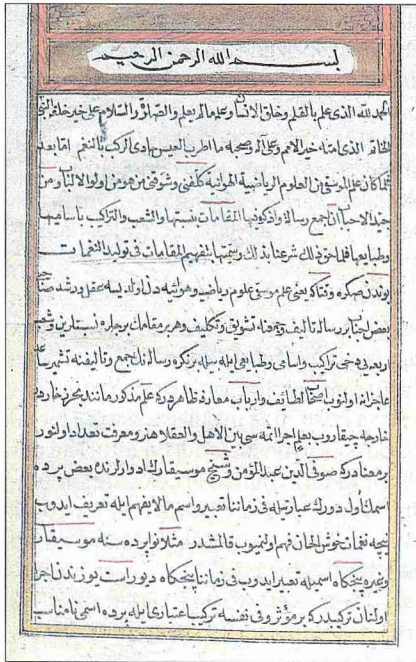
HIZIR AĞA

XVIII. yüzyılda yaşamış
Türk bestekârı
ve müzik nazariyatçısı.

Halep'te doğdu. Şam asıllı bir aileye mensuptur. Genç yaşta İstanbul'a gelen ve saraya alınan Hızır Ağa I. Mahmud (1730-1754) ve III. Osman (1754-1757) devirlerini idrak etti. Keman çalmadaki ustalığı sebebiyle Kemânî Hızır Ağa diye tanındı. En meşhur olduğu dönem müsâhibi olduğu I. Mahmud zamanıdır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın onu Vardakosta Ahmed Ağa, Abdülhalim Ağa, Tanbûrî İsak gibi III. Selim'in ilk dönemlerinde yetiştirmiş müşikişinaslar arasında zikretmesi yanlıştır.

O devirde günümüzdeki rebaba benzeyen kemanda ve tanburda iyi bir icracı olarak tanınan Hızır Ağa, ayrıca bestekârlığı ve müzik nazariyatı üzerindeki çalışmaları ile bu alandaki gücünü de ortaya koymuştur. Bestelediği saz eserleri arasında özellikle mehterhâne peşrevleri meşhurdur. Bunlardan zirgüleli hicaz ve segâh karabatak peşrevleriyle bayatî saat peşrevi günümüze kadar gelmiştir. Yılmaz Öztuna, Hızır Ağa'nın on beş peşrev ve saz semâisiyle bir şarkısının zamanımıza ulaştığını kaydeder (BTMA, I, 342).

Hızır Ağa'nın *Tefhîmü'l-makâmât* adlı eserinin ilk sayfası (TSMK, Hazine, nr. 1793)

Müsebba' adlı yedi vuruşlu ve yirmi altı zamanlı bir usulle vech-i arazbâr makamının da mürettibi olan Hızır Ağa, ayrıca "Hızır Ağa edvârı" adıyla tanınan bir nazariyat kitabı kaleme almıştır. Klasik bir edvâr kitabı düzeninde olan eserin asıl adı *Tefhîmü'l-makâmât fi tevlîdi'n-nagâmât*'tır. İki bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde perdeler, makamlar ve usullere dair bilgiler yer alır. İkinci bölümde ise on dokuz müzik aletinın resimlerine yer verilmiştir. Burada ayrıca her enstrümanla ilgili olarak ya kısa bilgiler verilmiş veya enstrümanın adının geçtiği bir beyit yazılmıştır. I. Mahmud adına yazılan *Tefhîmü'l-makâmât*'in İstanbul kütüphanelerinde üç yazma nüshası mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 291; TSMK, Hazine, nr. 1793; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Mualim Cevdet, nr. 177/4). İkinci bölümün sadece Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshada yer alması ve birinci bölümden farklı bir hatla yazılmış olması dikkat çekmektedir. Eserin birinci bölümü üzerinde Süleymaniye Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshalara dayanılarak bir mezoniyet çalışması yapılmıştır (bk. bibl.). Kitabın yazılı tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Ancak ikinci bölümde Sadrazam Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said Paşa'dan (ö. 1761) "merhum" diye söz edilmesi göz önüne alınarak eserin 1761'den sonra yazılmış olduğu söylenebilir.

Hızır Ağa birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında oğlu Küçük Ârif Mehmed Ağa, Vardakosta Ahmed Ağa ve Ahmed Kâmil Efendi özellikle zikredilmesi gereken önemli müşikişinaslardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır Ağa, *Tefhîmü'l-makâmât fi tevlîdi'n-nagâmât* (haz. Yavuz Daloğlu, lisans bitirme çalışması, 1985, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü); Abdülbâkî Nâsir Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa Bl., nr. 1242/1, vr. 23*; Atâ Bey, *Târih*, III, 23-24; Şânizâde, *Târih*, III, 154; Cevdet, *Târih*, XI, 56; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 72-74; III, 35-37; IV, 108-110; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 565-566; Haydar Sanal, *Mehter Musikisi*, İstanbul 1964, s. 257-258, 263-273; E. Popescu - Judetz, *Dimitrie Cantemir Cartea Stiintei Muzicii*, Bucuresti 1973, s. 140-141; a.m.f., *Türk Musikî Kültürünün Anlamları* (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1996, s. 86-87; İsmail Kayabalı - Cemender Arslanoğlu, "Mehter Musikisi", *TK*, sy. 131 (1973), s. 359; Muhammed Takî Dânişpejûh, "Mûsikînâme-hâ - 3 -", *Hüner u Merdum*, sy. 146-147, Tahrân 1353 hş./1974, s. 80; Öztuna, *BTMA*, I, 342.

NURİ ÖZCAN

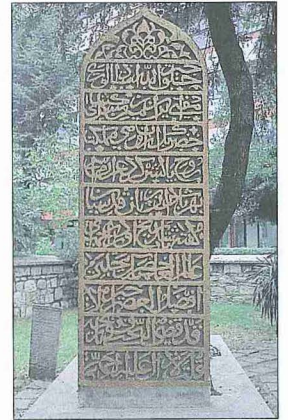
HIZIR BEY

(ö. 863/1459)

Osmanlı âlimi,
İstanbul'un ilk kadısı.

Eskişehir'e bağlı Sivrihisar kazasında doğdu. Doğum tarihi bazı kaynaklarda 810 (1407) olarak verilir. Babası Sivrihisar kadısı olan Celâleddin Efendi'dir. Annesinin Nasreddin Hoca'nın kızı olduğuna dair bilgiler şüphelidir. İlk öğrenimini babasından gördü; ardından Bursa'da Molla Yegân olarak şöhret bulan Ahmed b. Armağan'ın yanında tahsiline devam etti. Bu arada hocasının kızı ile evlendi. Öğrenim hayatını tamamladıktan sonra Sivrihisar'daki bir medresede müderris olarak göreve başladı. Taşköprizâde onun 837'de (1433) burada kadı olarak bulunduğunu belirtir (*eş-Şekâ'ik*, s. 91).

Hızır Bey asıl şöhretini II. Mehmed'le tanıştıktan sonra kazandı. *eş-Şekâ'ik-ku'n-nu'mâniyye*'de geçen ve diğer kaynaklarda da tekrarlanan rivayete göre Hızır Bey, Edirne'de II. Mehmed'in huzurunda yapılan ilmî toplantılardan birinde Mısır veya Suriye'den gelen bir Arap âlimiyle giriştiği tartışmada üstünlük sağlayınca padişahın dikkatini çekmiş, bir Osmanlı âliminin bu başarısı karşısında memnun olan padişah sırtından kürkünü çıkarıp kendisine giydirmiş ve onu Bursa'daki Çelebi Mehmed (Sultâniye) Medresesi'ne 50 akçe ile müderris tayin etmiştir (a.g.e., s. 91-92). Ancak bunun ne zaman olduğu bilinmemektedir. Taşköprizâde'nin, bu tayinin ardından onun İnegöl kadılığına getirilme tarihini 848 (1444) olarak vermesi söz konusu olayın, II. Mehmed'in henüz on iki yaşında iken tahta çıktığı ilk saltanatı sırasında (1444-1446) cereyan ettiğini düşündürmektedir. Mec-

Hızır Bey'in
mezar taşı -
Zeyrek /
İstanbul